

Michal Flegl

Znalci a popularizátoři pražských památek Jaromír Soukup a Karel Saska

Živý zájem o českou minulost, vyvolaný dobovým romantismem, ale také státoprávním zápasem národa, se projevoval od konce 19. století spontánním rozvojem historické vlastivědy. Výsledkem byly historické články v regionálních časopisech, knihy a brožury i bohatá činnost přednášková. K charakteristickým rysům tohoto zaměření však patřilo také pořádání vlastivědných vycházek do památkových objektů a historicky pozoruhodných částí městských celků. Tyto „přednášky v terénu“ umožňovaly dokumentovat výklad přímo na místě autentickými památkami, což zvyšovalo jejich názornost a současně umocňovalo přitažlivost mezi širší kulturní veřejností. Vycházková činnost se tak stávala důležitou náplní spolků různého zaměření, které právě na přelomu 19. a 20. století zažívaly velký rozmach.

Jedním z předních průkopníků popularizace pražských památek byl **Jaromír Soukup** (1888-1964). Již jako středoškolský student na klasickém gymnáziu se živě zajímal o dějiny Prahy a o její památky, takže se soustavně seznamoval s příslušnou odbornou literaturou. V tom pokračoval i ve svém zaměstnání, když byl úředníkem Pozemkového úřadu. Své znalosti prohluboval externí účastí na přednáškách historiků umění prof. dr. Karla Chytila a dr. Václava Wagnera na pražské filozofické fakultě. Jeho vlastní činnost se pak ubírala dvěma směry, jednak úsilím o praktickou ochranu památek zejména pražských, jednak jejich popularizací.

Pokud jde o první okruh zájmů, pak Soukup již ve třicátých letech minulého století se stal horlivě činným členem Památkového sboru hl. m. Prahy. Současně aktivně působil v Patronátní komisi hl. m. Prahy, kde vykonával funkci inspektora pražských hřbitovů. Zúčastnil se všech dobových zápasů na záchranu ohrožených památek Prahy a jako inspektor hřbitovů se soustředil zejména na jejich historické části a na péči o ně (zvl. na pražské Olšanské hřbitovy). Po roce 1945 se tato jeho činnost ještě více prohloubila a rozšířila i na památky venkovské. Soukup se totiž stal přednostou památkového referátu Národního pozemkového fondu, aby byl posléze povolán ke spolupráci s Národní kulturní komisí. Jako její tajemník se pod vedením historika umění Zdeňka Wirtha podílel na soupisu mobilního zařízení českých zámků a ovšem i na problematice svozů mobiliářů. Po vydání památkového zákona (1958) zastával Soukup funkci obvodního konzervátora státní památkové péče v Praze 3 - Žižkově. Po léta se zasazoval o zachování zbytků starého Žižkova, včetně historických oddělení Olšanských hřbitovů. V tomto ohledu působil již za první republiky, jako člen městské rady Žižkova.

Pohled z Můstku do ulice Na Příkopě. Dům na místě dnešního paláce Koruna byl zbořen r. 1912. Před ním tu stál jeden z prvních domů po založení Nového Města pražského ve 14. století. Původním majitelem tohoto domu byl člen cechu kovářského Jakub Turšmid. V průběhu dalších časů, jak už to tak bývá, se majitelé měnili, a tak se zde postupně říkalo "U Škrabočů", "U Kamarytů" a "U Špinků". Foto z roku 1909.

Celnice Na Vyšňovské s hostincem U Koruny, 1910

Těžištěm Soukupovy činnosti byla ovšem popularizace, šíření znalostí o pražských památkách i o dějinách Prahy, především formou vlastivědných vycházek a přednášek. Vlastivědné vycházky po Praze organizoval již od roku 1910. Opíral se o svou hlubokou znalost pragensí, sledoval pozorně nová zjištění a objevy v kontextu poznávání autentických památek v terénu.

Vypracoval se tak k širokému encyklopedickému pohledu na pražské památky v rámci dějin Prahy. Soukup podával výklady na vycházkách pořádaných různými spolky, zvláště Sdružením pro povznesení znalostí památek, jehož se stal tajemníkem. Tento spolek ve dvacátých letech vydával časopis „Památky“ a na historické budovy v Praze osazoval desky s texty o historii příslušného objektu. Tyto desky o velkých plochách, červeně smaltované s bílým písmem,

se někde zachovaly až do šedesátých let (např. na Šternberském paláci na Malostranském náměstí či na Biskupském dvoře v Mostecké ulici). Byť ve své době jistě sehrály nemalou osvětovou roli, dnes by určitě žádný architekt nedovolil jejich umístění na historicky a esteticky cenných fasádách. V rámci Sdružení vytvořil Soukup rozsáhlou sbírku dobových fotografií, zachycujících urbanistické celky i jednotlivé budovy v historickém centru Prahy. Využíval této sbírky k pravidelně pořádaným přednáškám se světelnými obrazy, jichž vykonal nespočet.

K popularizaci památkového bohatství hlavního města přispěl Jaromír Soukup i publikačně. Již v roce 1928 vyšel jeho průvodce Prahou a zakrátko následoval průvodce v německém jazyce. Pro Soukupa, uvědomělého vlastence, bylo charakteristické zdůrazňování, že průvodce v němčině je napsán v českém duchu. Ze Soukupova pera vyšla též řada monografických pojednání, samostatné brožury - kostel P. Marie Vítězné, palác Clam-Gallasovský, Druhé nádvoří Pražského hradu a statě v časopise Památky v letech 1924-27.

V nových poměrech po roce 1945 spolupracoval Soukup se Střediskem vlastivědné práce Pražské informační služby (do roku 1958 bylo Středisko začleněno nejprve k Cestovní informační službě, poté k Městskému domu osvěty). Měsíční Přehledy kulturních pořadů v Praze z padesátých a počátku šedesátých let jsou dokladem počtu a tematické pestrosti vycházek se Soukupovým výkladem. Rovněž pořádání oblíbených přednášek se světelnými obrazy pravidelně pokračovalo v Komorním sále Rudolfiny. Soukupovi se totiž podařilo po vydání nového spolkového zákona (1951) převést dosavadní Sdružení do rámce Střediska vlastivědné práce jako Vlastivědný kroužek pro povznesení znalostí památek. Nelze opomenout, že Soukup byl také činný v Klubu Za starou Prahu, jako člen „domácí rady“ i jako přednášející na klubovních vycházkách.

J. Soukup vyvíjel rovněž dlouhodobou činnost v oboru dějin české reformace a jejích architektonických památek. Působil aktivně v historické komisi pražské diecéze Církve československé husitské a přispíval do církevního tisku. Jeho články z přelomu padesátých a šedesátých let najdeme v týdeníku Český zápas a v kalendáři Blahoslav (např. o hradu Sion a Roháčovi z Dubé). Také Soukupova dcera Dagmar zdědila historické zájmy. Po absolvování Husovy bohoslovecké fakulty se stala farářkou a studijně i publikačně se zabývala dobou cyrilometodějskou.

Vycházkovou a přednáškovou činnost prováděl J. Soukup soustavně rokem 1910 počínaje až do své náhlé smrti v roce 1964, vzdor postupující oční chorobě, s níž statečně zápasil. Tento časový záběr představuje na tisíce výkladů vycházkových i přednáškových k velkému počtu posluchačů několika generací. Soukupovy vycházky a přednášky byly vždy početně navštěvovány, vzhledem ke schopnostem jasného a srozumitelného výkladu přednášejícího. Mohu to potvrdit z vlastní zkušenosti, po řadu let jsem patřil mezi pravidelné návštěvníky Soukupových akcí.

K významným průkopníkům popularizace pražských památek patřil také Soukupův mladší souvěkovec **Karel Saska** (1896-1978). Začal v tomto oboru pracovat již ve druhém desetiletí 20. století, aby v něm soustavně pokračoval až do poloviny šedesátých let. Saska, malostranský rodák, byl přiveden k zájmu o minulost svého prostředí již jako student. Dobrou přípravu, zejména jazykovou, mu dalo klasické gymnázium, prohloubenou studijním pobytem na řádovém karmelitském gymnáziu v Linci. Zde byl učební program rozšířen o speciální obory, jako o církevní dějiny, historii řádu, liturgiku či hagiografii. Po jeho absolvování studoval Saska kratší dobu na Teologické fakultě UK. Jeho další povolání mělo blízky vztah k problematice historických památek.

Pracoval léta na Ministerstvu školství a národní osvěty, z toho určitou dobu v oddělení ochrany památek, vedeném tehdy Cyrilem Merhoutem, který svým osobním příkladem a vlivem na Sasku v mnohém směru zapůsobil. Vycházková činnost souvisela rovněž se Saskovými spolkovými funkcemi. Působil jako tajemník Svazu chrámových zaměstnanců v Praze, ale také jako tajemník Rady katolíků v ČSR. S vlastivědnými vycházkami začal Saska již ve svých studentských letech, a to výkladem v pražské Loretě roku 1914, na exkurzi pořádané tehdy Společností červeného kříže. To byl začátek jeho půl století trvající vykladačské práce. Není v této souvislosti bez zajímavosti, že Saska se ve svém mládí nevyhnul ani pokusům beletristickým (povídky v katolických kalendářích) a pohyboval se v okruhu Jakuba Arbesa (tzv. „Kosí hnízdo“).

Karel Saska veden pozitivistickou snahou o získání nových faktů o pražských památkách, nezůstal jen u studia odborné literatury, ale probádal i archivní prameny, zejména z pražských farních a řádových archivů. Takto získané poznatky, mnohdy dosud neznámé, pak až marnotratně rozdával ve svých výkladech na vycházkách. Vděčně vzpomínám, že mi ochotně poskytl své výpisky z archivu řádu křížovníků z červenou hvězdou, když jsem v roce 1962 psal na Filozofické fakultě UK v semináři prof. Františka Kavky diplomovou práci o vývoji osídlení v okolí Prahy v době předbělohorské. Saska své poznatky jen z malé části využil publikačně v odborných časopisech (revue Od Pražského Jezulátka, Časopis Společnosti přátel starožitností) či v populárním tisku (Katolické noviny, Kostnické jiskry). Kromě vycházek, které znamenají jádro jeho životního působení, byl Saska častým řečníkem na přednáškách různých spolků.

Saskova neobyčejná znalost historické topografie Prahy byla nepochybně podmíněna skloubením jeho detailních znalostí památkových objektů v terénu s výsledky jeho studia archivních pramenů a literatury. Takto pojímané studium vedlo na jedné straně k encyklopedickému záběru, na druhé straně však i k nutné specializaci. Saska se soustředil zejména na církevní památky (kostely, kláštery), na ikonografii obrazů v pražských chrámech, na historii řádů. Vypracoval se rovněž ke kulturně historicky pojímanému místopisu historického jádra Prahy, zejména Malé Strany. Vedle výkladu stavebních prvků památek se zaměřil na sledování života v nich v minulých dobách, na začlenění objektu do širších historických souvislostí i na drobnomalebný detail ze života prostých lidí v minulosti. K tomu využíval i místní lidová podání, často dosud literárně nezachycená, jimiž doplňoval své výklady. Stranou pozornosti nezůstaly ani významné památky (zvláště církevní) okrajových pražských částí i okolí hlavního města.

Saska býval oblíbeným přednášečem na vycházkách spolků různého zaměření. Spolkové letáčky a zprávy v dobovém tisku dokumentují aspoň zčásti tuto dlouhodobou činnost a prokazují její intenzitu. Saska podával výklady na vycházkách pořádaných zmíněným Svazem chrámových zaměstnanců, církevními a charitativními spolky i Klubem českých turistů po celou dobu první republiky. Po roce 1945 působil na vycházkách organizovaných Střediskem vlastivědné práce. Programy vycházek otiskované pravidelně v Přehledu kulturních pořadů v Praze dokládají soustavnost Saskovy popularizační práce, vykonávané až do roku 1965, kdy pro vážné oční onemocnění musel svůj milovaný obor opustit. Jsou rovněž dokladem tematické šíře a intenzity Saskova popularizačního působení. Mezi velkým počtem svých posluchačů míval Saska studenty historie (patřil jsem k nim po dlouhou řadu let), kteří si tak doplňovali historické studium poznáním hmotných dokladů minulosti a autentického prostředí.

Životní působení Jaromíra Soukupa a Karla Sasky v oboru popularizace pražských památek si nesporně zaslouží ocenění jak z hlediska šíření znalostí určitého vědního oboru, tak z hlediska širších potřeb kulturně výchovných. Mluvené slovo, střed Soukupova i Saskova zájmu, ovšem pomíjí v proměnách času a při střídání generací. Přesto, či snad právě proto, je třeba dokumentárně zmínit tuto oblast činnosti, která má své nezastupitelné místo ve vývoji české historické vlastivědy.

Bibliografická poznámka

Vycházím ze svých letitých setkávání a rozhovorů jak s Jaromírem Soukupem, tak s Karlem Saskou. Viz též mé články - o Soukupovi v Památkové péči, 1964, č.3, s.88-89, o Saskovi v Muzejní a vlastivědné práci - Časopisu Společnosti přítel starožitností, 1998, s.182-183. Za připomínku snad stojí i má odborná spolupráce s Karlem Saskou při zkoumání památek pražského Petřína počátkem šedesátých let minulého století, vyjádřené i publikačně (k tomu viz např. MVP - ČSPS, 2004, s.170-171).

Jaroslav Šetelík: Nábřeží u Křižovníků, olejomalba 1906
Zlatá Praha, obrázkový týdeník pro zábavu a poučení. Roč. XXVI, 1909, č. 23, titulní list.